

Cultuurdeelname in de levensloop

Piet Hageaars Om de beweegredenen van kunstbeoefenaars in de vrije tijd goed te kunnen doorgronden en vooral ook welke betekenis zij in verschillende levensperioden aan hun kunstbeoefening geven, is meer onderzoek nodig. En dat zal meteen licht werpen op de invloed van kunstbeoefening op andere facetten van hun leven.

Artistieke ervaringen en culturele impulsen zijn er doorlopend, op school, thuis, op straat, via internet en televisie. Je krijgt ze als bezoeker van theater, museum, concertzaal of bioscoop. En die impulsen zijn misschien nog wat sterker bij actieve beoefenaars, als cursist op de muziekschool of als lid van een koor of dansgroep. Maar biografisch onderzoek naar cultuurdeelname in de levensloop is nauwelijks gedaan. Starten jongeren nu anders in hun culturele levensloop en gaan zij andere wegen in dan vroeger? Is dat leeftijdsgebonden, beklijven eenmaal gemaakte keuzen, of zijn ze van voorbijgaande aard? Dit artikel biedt bouwstenen voor de culturele levensloopbenadering: het presenteert cijfermateriaal over onderzoek naar kunst en cultuur in de vrije tijd. De cijfers zijn het resultaat van een systematische verkenning van de cultuurdeelname onderverdeeld in leeftijdsgroepen.

Verschuivende voorkeuren

Door de jaren heen verandert de cultuurdeelname in leeftijdsgroepen. Van Eijck en anderen (2002) stellen op basis van SCP-gegevens vast dat cultuurdeelname onder de bevolking tot circa 40 jaar geleidelijk is teruggelopen. Jongere generaties hebben ook een andere culturele belangstelling dan de oudere: zij houden meer van 'lagere' cultuur. Zij zijn op cultureel gebied anders geprogrammeerd dan hun ouders en grootouders; dit komt door veranderingen in het opvoedings- en onderwijsregime en de opkomst van een jeugdcultuur. Wie na 1955 is geboren, is niet meer grootgebracht met een besef van een 'hoge' cultuur die meer waarde zou vertegenwoordigen dan de populaire cultuur (Haan et al. 2000). Bij de jongste generatie, geboren na 1964, is de voorkeur voor populaire cultuur overweldigend (Kampman et al. 2012). Abbing (2006) trekt het nog breder. Hij constateert aan de ene kant dat de belangstelling voor

kunst, en in het bijzonder ‘uitgaanskunst’, met inbegrip van bezoek aan kunstmusea toeneemt. Maar tegelijk stelt hij vast dat jongeren minder naar klassieke muziek of ballet gaan. Beide tendensen hebben dezelfde verklaring: het komt omdat jongeren minder overweg kunnen met de gedragsconventies die horen bij hoge kunst. Zij kiezen voor popmuziek, dance en musicals, activiteiten waarbij de gezamenlijke ervaring van belang is.

Leerprocessen in de levensloop

In 2010 vond 93 procent van de bevolking het belangrijk dat de kinderen en jongeren op school worden gestimuleerd tot deelname aan kunst en cultuur (Tepaske et al. 2010). In de wet wordt dit overigens al sinds 1889 gegarandeerd, mede aan de hand van expliciet geformuleerde doelstellingen (Gerritse 1973). Op grond daarvan krijgt elk kind – zowel op de basisschool als in het voortgezet onderwijs – verplicht les in, met en door kunst en cultuur. Na het reguliere onderwijsparcours kunnen getalenteerde kinderen naar het kunstonderwijs in mbo en hoger onderwijs. Een kwart van de mbo-gediplomeerden in kunst-, cultuur-, mediavakken en creatieve industrie stroomt door naar het hbo-kunstonderwijs (Buisman et al. 2010). Ook universitaire studies liggen binnen bereik, zoals cultuurwetenschappen, literatuurwetenschap of architectuur.

Onderwijsvernieuwers voorspellen dat leerprocessen er heel anders uit zullen gaan zien, en jeugdsociologen benadrukken vooral veranderingen in de levensloop van mensen. Het is de onvermijdelijke overgang naar een kennissamenleving waarin zelfgestuurd en levenslang leren het mogelijk maken dat mensen kansrijk participeren in uiteenlopende levensdomeinen en hun levensloop naar eigen inzicht uitstippelen. Het inzicht breekt door dat ‘levenslopen’ zich niet op een lineaire standaardmanier voltrekken, maar

herkenbaar worden als sociale constructies die naar tijd en plaats variëren. Overgangen van de ene naar de andere levensfase voltrekken zich niet meer na elkaar, maar door elkaar heen en zijn bovendien omkeerbaar geworden. Bijvoorbeeld eerst werken, dan weer studeren; eerst trouwen, en na een scheiding je weer op de relatiemarkt begeven (Diepstraten 2006). Men maakt geen onomkeerbare keuzes, houdt opties open en stelt definitieve keuzes uit (kinderen krijgen). Bij dat alles is de vraag of men wel op de goede weg zit doorlopend aan de orde.

Schoolgaande kinderen en jongeren zijn in hun vrije tijd op vele manieren kunstzinnig actief. Hun deelname kun je situeren in een culturele infrastructuur, bestaande uit een geheel van accommodaties, organisaties, personen en relaties waarbinnen de productie, verspreiding, afname en kennisneming van kunst en cultuur op korte en langere termijn worden gefaciliteerd en bepaald (IJdens et al. 2008). Die deelname is niet voor iedereen hetzelfde en verloopt niet op dezelfde manier. Jongeren zetten kunst en cultuur in om aansluiting te zoeken bij gewenste sociale groepen of om zich juist tegen bepaalde subgroepen af te zetten. Een ander soort onderscheidend snobisme is in de plaats gekomen van culturele correctheid en kennis van de canon. Mulder en anderen (2010) concluderen dat de muzieksmaak zich vroeg in de adolescentie ontwikkelt, om zich in de latere adolescentie en jongvolwassenheid verder uit te kristalliseren.

Verschuivingen in het patroon van actieve kunstbeoefening zijn er ook. Kinderen doen daar wat minder aan, terwijl de deelname van jongeren groter is vergeleken met vijf jaar geleden (Wils 2009). Zowel kinderen als jongeren beoefenen meer kunstdisciplines dan vijf jaar geleden (Broek 2010, LKCA 2013). Jongeren zijn druk met hun kunstbeoefening bezig, maar ze hebben twijfels: zitten we wel

	2003	2007	2013	Vershil 2003/2013
Ten minste een kunstvak (%) waarvan:	46*	48	41	-5
Beeldend kunstvak	25	23	20	-5
Muziekvak, zingen en instrument bespelen	21	22	18	-3
Theatervak, incl. toneel, volksdans en ballet	5	14	13	+8 (dans)
Nieuwe media ffvc**	15	18	12	-3
Creatief schrijven	onbekend	7	6	--
Kunstvak(ken) per beoefenaar	1,6	1,7	1,8	0,2

Tabel 1: *Actieve kunstbeoefening in de vrije tijd, 2003-2013* (in procenten)

Bron: SCP (AVO '03, '07a); LKCA (2013).

* Het betreft 45,9 procent van de bevolking boven de 6 jaar, inclusief grafisch werk op de computer als onderdeel van de kunstdiscipline nieuwe media, zonder creatief schrijven en zonder aparte vragen naar dansen.

** Ffvc = foto-, film-, video- en computerkunst.

op de goede weg, moet het anders, leidt het wel ergens toe?

Kunstbeoefening in de vrije tijd

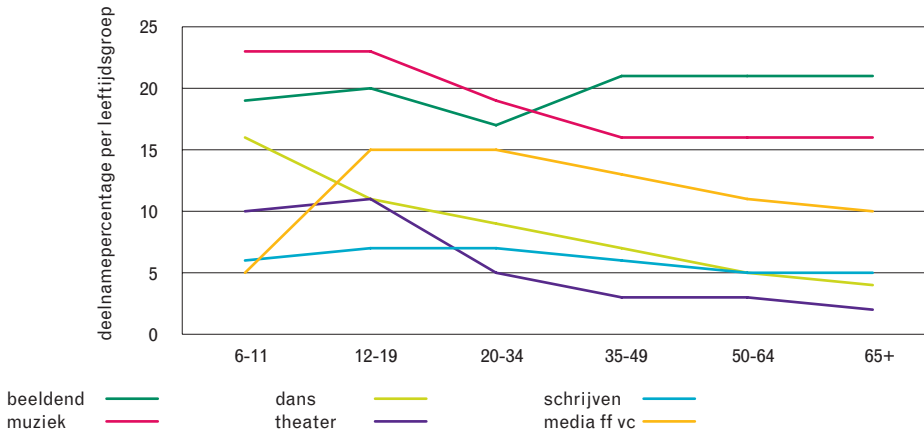
Om een meer concreet beeld te geven van cultuurdeelname in de levensloop – en daarmee van het levenslopperspectief in opeenvolgende leeftijdsgroepen – is gebruik gemaakt van onderzoek van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst naar kunstbeoefening in de vrije tijd (LKCA 2013). Het ging in dat onderzoek om actieve kunstbeoefening en om het volgen van lessen of anderszins, om er beter in te worden; er is niet gevraagd naar bezoeken aan een concert, toneelvoorstelling, tentoonstelling of andere vormen van receptieve en reflectieve deelname (zie daarover Andries van den Broek en Koen van Eijck in deze publicatie).

Het grootste aandeel kunstbeoefenaars zit in de leeftijdsgroep van 6 tot 20 jaar. Ruim anderhalf miljoen kinderen en jongeren, ofwel 59 procent van deze leeftijdsgroep, is in de vrije tijd actief met kunstbeoefening. De leeftijdsgroepen van 20 tot 65 jaar en van

65 jaar en ouder kennen ongeveer een gelijke relatieve deelnameomvang, namelijk 37 procent. Dit betekent dat 4 miljoen mensen tussen de 20 en 65 jaar en 1 miljoen van 65 jaar en ouder aan actieve kunstbeoefening doen. Bij elkaar zijn dat een kleine 6,5 miljoen kunstbeoefenaars in de vrije tijd.

Vergeleken met tien jaar geleden is er over de gehele bevolking gezien een teruggang in actieve kunstbeoefening. De relatief grote terugval in 2013, vergeleken met de cijfers van 2007, is voor een deel toe te schrijven aan de onderzoeksvraagstelling bij schrijven en bij foto-, film-, video- en computerkunst (ffvc), die benadrukte dat het om creatief schrijven gaat en om kunstzinnig gebruik van foto, film en computer (LKCA 2013). Ook hebben vermoedelijk de fiks lagere koopkracht van de burger en het ruime aanbod op de vrijetijdsmarkt invloed op de kunstbeoefening in de vrije tijd. De volgende meting in 2015 zal op dit punt meer inzicht moeten geven.

De meeste kunstbeoefenaars (20 procent van de bevolking) doen aan beeldende kunst, daarna volgen muziek maken, theater en

Figuur 1: Deelname in leeftijdsgroepen aan kunstbeoefening in de vrije tijd (in procenten)

Bron: LKCA (2013).

* Ffvc = foto-, film-, video- en computerkunst.

dans, foto-, film-, video- en computerkunst, met als laatste creatief schrijven (SCP had er in AVO 2003 geen cijfers voor). Dat de podiumkunsten (toneel, volksdans en ballet) in 2013 beduidend hoger scoren dan in 2003 heeft ermee te maken dat er destijds geen aparte vragen opgenomen waren over dans (Broek 2010). Kunstbeoefenaars doen in hun vrije tijd gemiddeld aan twee (1,8) kunstdisciplines. Hoe de kunstbeoefening over de leeftijdsgroepen is verdeeld laat figuur 1 zien.

Er is een algemene tendens van afnemende kunstbeoefening naarmate men ouder is. Maar wat opvalt is juist een oplopende lijn onder de beeldendekunstbeoefenaars, terwijl de muziekbeoefenaars zich in de hogere leeftijdsgroepen op een relatief hoog peil weten te handhaven. Ook schrijven is een discipline waarvan de aanhang in de loop van het leven stabiel blijft. Dans, theater en media zijn veel meer leeftijdsgebonden: hun aandeel neemt gestaag af naarmate het leven vordert.

Uit tabel 2 blijkt dat muziekbeoefenaars het meest intensief aan hun kunst doen. 70 procent van hen beoefent deze discipline elke dag of wekelijks, het hele jaar door. Dans (58

procent) is tweede, en daarna volgen theater en beeldend (50 respectievelijk 47 procent). Ouderen vanaf 65 jaar zijn het hele jaar dagelijks en wekelijks gemiddeld meer bezig met kunst dan de twee andere leeftijdsgroepen. Dat ligt ook wel voor de hand omdat die laatsten een groot deel van de dag op school zitten of werken. Ook voor hen komt muziek als drukst beoefende discipline (79 procent) vóór beeldend (60 procent), dans (55 procent) en schrijven (54 procent). Overigens zijn ouderen dagelijks en wekelijks meer met fotografie, film, video en computerkunst bezig (44 procent) dan de beide andere groepen (37 procent).

De motieven om actief met kunst in de vrije tijd bezig te zijn blijken uit figuur 2. Beoefenaars vinden het belangrijk om te leren en om zelf iets te maken of te doen (beide gemiddeld 63 procent). Dat kunstbeoefening plezier geeft (gemiddeld 89 procent) en ontspant (79 procent) blijkt uit de hoge cijfers die daarvoor gegeven zijn. Anderen laten zien wat je kunt (29 procent) en het krijgen van waardering (44 procent) scoren gemiddeld flink lager.

Hoe vaak doet men aan kunstbeoefening?	Beeldend	Muziek	Dans	Theater	Schrijven	Ffvc*
(Bijna) elke dag; het hele jaar door	27	27	8	7	17	12
(Bijna) iedere week; het hele jaar door	20	43	50	43	24	27
(Bijna) iedere maand; het hele jaar door	11	10	9	10	25	27
Een deel van het jaar (enkele maanden)	8	6	14	25	11	12
Af en toe afgelopen jaar	33	14	20	15	23	22
Totaal	100	100	100	100	100	100

Tabel 2: *Intensiteit deelname kunstbeoefening in vrije tijd 2013* (in procenten)

Bron: LKCA (2013).

* Ffvc = foto-, film-, video- en computerkunst.

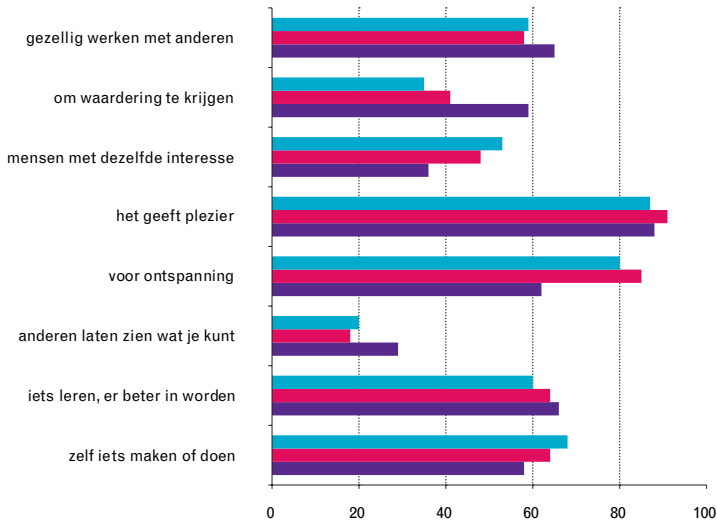
De kunstbeoefenaar die zegt iets te willen leren om er beter in te worden, doet dit op de manier zoals figuur 3 laat zien. De jongeren tussen de 6 en 19 jaar leren door les te nemen (59 procent) en oefenen geregeld (61 procent). Daarnaast leren ze door het gewoon te doen (48 procent). Ze leren ook van internet (27 procent), hoewel minder dan de groep 20- tot 64-jarigen (39 procent). Voor de twee andere leeftijdsgroepen liggen de accenten wat anders. Geregeld oefenen doen de kunstbeoefenaars van alle leeftijdsgroepen (gemiddeld 62 procent), en leren door te doen geldt ook voor alle drie (gemiddeld 54 procent). Relatief veel 20-64-jarigen volgen wel eens een workshop en gebruiken internet om van te leren. Uit de antwoorden blijkt dat in alle leeftijdsgroepen op verschillende manieren – naast elkaar – geleerd wordt.

En als mensen les en deskundige begeleiding zoeken doen ze dat via de vereniging, door een lidmaatschap (gemiddeld 53 procent) of bij een centrum voor de kunsten (gemiddeld 17 procent). Jongeren tot 19 jaar volgen veel vaker lessen bij het centrum voor de kunsten (39 procent) dan oudere groepen. Ook deze groep zoekt de deskundige begeleiding voor-

namelijk via de vereniging of club waar ze lid van is (41 procent).

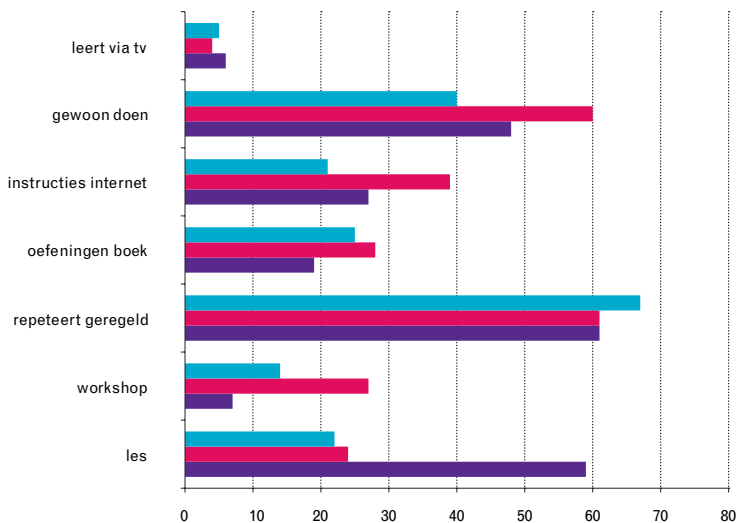
Tot slot

De figuren en tabellen laten zien dat de actieve kunstbeoefening varieert per leeftijdscategorie, waarbij die variatie vervolgens door de jaren heen verder toeneemt. Culturele levensplannen worden op een individuele leest geschoeid, hebben een minder voorspelbaar verloop en kunnen ook tijdens het leven worden bijgesteld. In de levens van mensen wordt de vormgeving van de eigen biografie hét hoofdthema (Diepstraten 2006). Dat perspectief wordt onderbouwd door de hierboven gepresenteerde bevindingen. Zij illustreren de toenemende voorkeur onder kunstbeoefenaars om op het culturele terrein, net als op andere terreinen, meer regie over het eigen leven te voeren en bijvoorbeeld meer verschillende opties uit te proberen gedurende de culturele loopbaan. Reden genoeg om met het onderzoek op deze weg voort te gaan. Om meer inzicht te krijgen in beoefenaars van kunst in de vrije tijd en hun wereld is verder kwalitatief onderzoek naar leren en betekenisgeving onontbeerlijk.

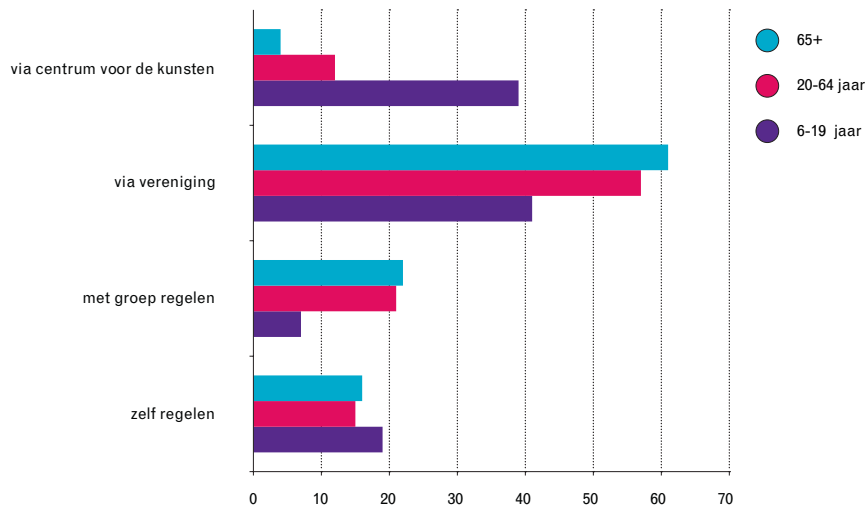
Figuur 2: *Motieven van deelname aan kunstbeoefening in vrije tijd 2013* (in procenten)

Bron: LKCA (2013).

Figuur 3: *Manier van leren door kunstbeoefenaars in de vrije tijd, 2012-2013* (in procenten)

Bron: LKCA (2013).

Figuur 4: Vormen van begeleiding om iets te leren in kunstbeoefening in vrije tijd, 2012-2013 (in procenten)

Bron: LKCA (2013).

De volgende stap in het kwantitatieve onderzoek vraagt vooral om meer gegevens op gedetailleerd niveau (Vinken et al. 2012).

Dit kwantitatief onderzoek moet worden verricht in samenhang met kwalitatief onderzoek. Dat moet deelname, voorkeuren en verwachtingen duidelijker in beeld brengen (vergelijk Nagel et al. 1996, Swaan 1999, Nagel 2004, Diepstraten 2006, Berg 2010, Bisschop Boele 2011). Kwalitatief onderzoek kan ook bijdragen aan het verhelderen van de sociale context waarbinnen keuzen over actieve kunstbeoefening worden gemaakt. Die hebben te maken met behoefte aan sociaal onderscheid; ze worden daarnaast ingegeven door de aard van de ambiances – het formeel, non-formeel en informeel leren – waarbinnen kunst tot ontplooiing wordt gebracht, en ze zijn het gevolg van intrinsieke overwegingen. Maar de primaire drijfveer voor nader onderzoek is een diepgaandere ontsluiting van de kennis met betrekking tot de betekenis die mensen in verschillende levensperiodes aan hun kunstbeoefening geven. Want dat werpt naar verwachting ook licht op de mogelijke invloed van kunstbeoefening op andere facetten van hun leven.

Literatuur

- Abbing, H. (2006) *Van hoge naar nieuwe kunst*. Groningen: Historische uitgeverij.
- Berg, E. van den (2010) 'Kunstbeoefening in informele verbanden: een verkennend onderzoek in Alphen aan den Rijn'. In: *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*, 209-239.
- Bisschop Boele, E. (2011) 'Leren musiceren als sociale praktijk'. In: *Cultuur+Educatie*, jrg. 11, nr. 30, 56-72.
- Broek, A. van den (2010) *FAQ's over kunstbeoefening in de vrije tijd*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Buisman, M., S. van den Dungen en E. Fleur (2010) 'De schoolloopbaan van creatieve mbo'ers'. In: *Cultuur+Educatie*, jrg. 10, nr. 29, 80-100.
- Diepstraten, I. (2006) *De nieuwe leerder: trendsettende leerbiografieën in een kennissamenleving*. [S.l.]: F&N Boekservice/Eigen Beheer.
- Eijck, K. van, J. de Haan en W. Knulst (2002) 'Snobisme hoeft niet meer: de interesse voor hoge cultuur in een smaakdemocratie'. In: *Mens & Maatschappij*, jrg. 77, nr. 2, 153-177.
- Gerritse, A. (1973) *Geschiedenis van de beeldende vorming*. De Bilt: Cantecler.
- Haan, J. de en W. Knulst (2000) *Het bereik van de kunsten: een onderzoek naar de veranderingen in de belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst sinds de jaren zeventig*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- IJdens, T. en P. Hagenaars (red.) (2008) *Bouwstenen voor de kennisagenda van het DG Cultuur en Media, 2009-2012: eindrapport van het project Inventarisatie cultuur- en mediaonderzoek 2000-2006 in opdracht van het Directoraat-Generaal Cultuur en Media van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*.

Piet Hagenaars

is sinds 1 september 2013

Senior Onderzoek aan de afdeling

Onderzoek & Monitoring van

het LKCA

- Utrecht/Tilburg: Cultuurnetwerk Nederland/
IVA beleidsonderzoek en advies.
- Kampman, L. en V. Meewis (2012) *Jongvolwassenen en cultuur(beleid): een inventariserende literatuurstudie*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- LKCA (2013) *Monitor Amateurkunst 2013: beoefenaars en voorzieningen*. Utrecht: Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.
- Mulder, J. (et al.) (2010) 'From death metal to R&B?: consistency of music preferences among Dutch adolescents and young adults'. In: *Psychology of Music*, jrg. 38, nr. 1, 67-83.
- Nagel, I. (et al.) (1996) *Effecten van kunsteducatie in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Nagel, I. (2004) *Cultuurdeelname in de levensloop*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Swaan, A. de (1999) 'Niet bij kunst alleen: over amateurs in de beeldende kunst'. In: *De draagbare De Swaan*, 147-167.
- Tepaske, E. (et al.) (2010) *Betekenis van kunst en cultuur in het dagelijks leven: definitief rapport*. Amsterdam: Cultuur-Ondernemen.
- Vinken, H., en A. van den Broek (2012) 'Buitenschoolse muziekeducatie voor kinderen en jongeren: deelname en drempels'. In: *Jaarboek actieve cultuurparticipatie 2012: doelen, middelen, effecten*, 21-36.
- Wils, J. (2009) *Trendmonitor-plus: onderzoek amateurkunst en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Bureau Veldkamp.